

اصول اعتقادی اسلام

«معاد»

بحث مجازات و تجسم اعمال

در مقاله قبیل در رابطه با آغاز یکی از مباحث مهم «معاد» که مسأله کیفیت مجازات اعمال است این مطلب مورد بحث قرار گرفت که آیا «مجازات اعمال» و دریافت پاداش و کیفر کردارها در آنجهان بجه کیفیت است؟

آیا نحوه مجازات در آنجهان از لحاظ کمیت و کیفیت وضعی و قراردادی است؟ و یا اینکه طبیعی است و آثار و معالیل اعمال انسانی است؟ و یا اینکه جزاء بوسیله «تجسم خود عمل» صورت می گیرد؟ و گفتیم که برخی از علماء و محققین بزرگ اسلام که در عصر کنونی ما نیز علامه طباطبائی و آیت الله شهید مطهری از آن جمله اند «به تجسم اعمال» قائلند و می گویند کیفر و پاداش در عالم آخرت بواسطه خود اعمال انجام می گیرد یعنی در آن عالم اعمال خوب انسانها بصورت بهشت و نعمت های بهشتی و اعمال بد آنها در چهره جهنم و عذابهای جهنمی مجسم میشود.

و چون برای تشخیص حقیقت راهی جز بررسی آیات قرآن مجید و احادیث معتبر اسلامی وجود ندارد، اینها در این راستا به آیات قرآنی استناد می جویند و شواهدی از احادیث دینی می آورند، بنابراین لازم است در استناد آیات قرآنی را از این دیدگاه مورد مطالعه و بررسی قرار بدهیم و بعد از آن به احادیثی که آنها را مورد استناد خود نیز قرار داده اند نظر بیفکنیم سپس آیات و احادیث دیگر را نیز مورد توشه قرار بدهیم تا حقیقت امر روشن شود.

همانطور که در مقاله قبل گفته شد آیات قرآن کریم در رابطه با موضوع تجسم اعمال را میتوان در این ۳ دسته خلاصه کرد:

- دسته ای که میگوید: اعمال انسانها در روز قیامت عیناً حاضر میشود.
 - دسته ای دلالت بر این دارند که مجازات در عالم آخرت (اهم از پاداش و کیفر) بوسیله خود اعمال انجام می گیرد.
 - دسته ای که می گوید: مجازات اعمال، بهشت و جهنم است.
- و این ۳ دسته که در پهلوی هم قرار بگیرند نتیجه این میشود که این اعمال است که در آخرت بصورت بهشت و جهنم درمی آیند و این موضوع، همان «تجسم اعمال» است که گفته شد گروهی از علمای اسلام به آن معتقد

یا کُلُّونَ فَمِنْ يَبْظُلُونَهُمْ نَارًا وَسَيُظَلُّونَ سَعِيرًا» یعنی: «آنانکه اموال بپشیمان را از روی ستم میخورند آنها در حقیقت آتش جهنم را در شکم خود فرو می برند و بزودی آن آتش فروزان خواهد شد».

علامه طباطبائی در تفسیر المیزان در مورد تجسم اعمال و اینکه مجازات در روز قیامت بوسیله خود اعمال انجام خواهد شد پس از اینکه برخی از آیات دسته دوم را که برای نمونه ذکر کردیم ذکر می کند می گوید:

سوگند بجان خودم اگر در قرآن جز این آیه که در مورد آشکار شدن عذاب اغروی وارد شده است: «لَقَدْ كُنْتُمْ فِى غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَفْتُمْ عَنْكُمْ غِطَاءَ كَ فَتَصْرُكُ الْيَوْمِ حَدِيدٌ» یعنی: «تو در غفلت از این موضوع بودی پس پرده را از چشمانت برداشتم و امروز چشم بصیرتت بسنا گردید» وجود نداشت برای این مطلب کافی بود، زیرا تعبیر غفلت در صورتی صحیح است که چیزی حضور داشته باشد و انسان بآن توجه نداشته باشد و تعبیر پرده برداشتن در صورتی صدق می کند که چیزی وجود دارد منتها پرده ای بر روی آن کشیده شده است.

اگر چیزی (عذاب) که انسان در روز قیامت آنرا مشاهده میکند قبلاً حاضر نمی بود هرگز صحیح نبود گفته شود این چیز مورد غفلت نبود، مستور و پوشیده بود ولى امروز پرده از روی آن برداشته شده و غفلت از آن

می باشد. ما در مقاله گذشته نمونه هایی از دسته اول را ذکر کردیم و اینک بدو کسر نمونه هایی از دسته دوم می پردازیم:

۱- «لَا تُغْنِيْكُمْ اَلْيَوْمَ اَلْاَوْسُ اَلْجَزْوَنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ» یعنی: «امروز هرگز عذر نیاورید که تنها بوسیله اعمال خود مجازات میشود».

در این آیه کریمه و امثال آن، چنانکه ملاحظه میشود خود عمل بجزای عمل معرفی شده است.

۲- «وَاَنْتُمْ اَبْرًا فَرَحْمُونَ فِى اِلٰى اَللّٰهِ ثُمَّ لَوْ فِى كُلِّ نَفْسٍ مَا كَتَبْتُمْ وَهَمْ لَا يَبْظُلُوْنَ» «بترسید از آرزوی که بسوی خدا باز می گردید پس بهر کس آنچه را که انجام داده است داده خواهد شد و هر هیچکس ظلم نمی شود».

۳- «اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ مَا اَنْزَلَ اَللّٰهُ مِنَ الْكِتَابِ وَيَسْتُرُوْنَ بِهٖ نَسْأًا قَلِيْلًا اَوْلٰٓئِكَ مَا يَأْكُلُوْنَ فِى بَطْنِهِمْ اِلَّا النَّارَ» یعنی: «کسانی که از یهود و غیره آیاتی از کتاب آسمانی قبل از اسلام را که در رابطه با بهشت پیغمبر اسلام (ص) نازل گردیده بود کتمان کردند و آنرا به بهای اندک فروختند (برای بدست آوردن اندکی از مال دنیا دست باین کار زدند) آنها جز آتش چیزی به شکم خود وارد نمی کنند».

۴- «اِنَّ الَّذِيْنَ يَأْكُلُوْنَ اَمْوَالِ الْيَتٰمٰى غُلُوْلًا اِلْمًا

برطرف گشته است.»

و بالأخره در پایان کلام خود اضافه می کند: سوگند بجان خود شما خودتان اگر بخواهید این حقیقت (تجسم اعمال) را با عبارتی که وافی و رسا باشد بیان کنید با همین عبارات و اوصافی که قرآن گفته است بیان خواهید کرد.^۹

و اما نمونه هایی از دسته سوم از آیات قرآن که بهشت و جهنم را جزای اعمال معرفی می کند نیز باین شرح است:

۱- «وَجَزَاهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا»^{۱۰}

یعنی: «خداوند بآنها در برابر صبرشان بهشت و لباس حریر بهشتی را پاداش عنایت کرد.

۲- «إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ إِذْ أُوتُوا الْحَقَّ مِنْهُمْ حَسْرَةٌ وَمِنْهُمْ أَنفُسٌ مُّسْتَكْبِرَةٌ كَانُوا يَكْفُرُونَ»^{۱۱}

یعنی: من بآنها در برابر ایمانشان امروز (روز قیامت) پاداش دادم و آنان رستگاران عالمند.»

۳- «إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَفْهَمُوا فَلَإِنَّ عَذَابَ اللَّهِ عَلَيْهِمْ ذَلِيلٌ لَّيْسُوا فِيهَا وَلَا لَهُمْ فِيهَا عِزٌّ مُّذْمُومٌ»^{۱۲}

یعنی: آنانکه گفتند پروردگار ما خدا است و بر این گفتار ثابت و پایدار ماندند بر آنها هیچ ترسی و اندوهی نیست و آنان اهل بهشت می باشند و همیشه در آن اقامت خواهند داشت و این پاداش کردار آنها است.

۴- «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ لَهُمْ حَسْرَةُ الْآلِهَةِ لَأَمْثَلُ أَجْرًا عَلَيْهِمْ وَجَاءَتْ عَذَابٌ مُّذْمُومٌ»^{۱۳}

یعنی: «آنانکه بخداوند ایمان آورده و اعمال شایسته انجام دادند بهترین مردم عالم می باشند پاداش آنها در نزد خداوند باغهای بهشت همیشگی است که نهرها در زیر درختانش جاری است و در آن بهشت آبد برای همیشه متشتمند.»

این آیات بهشت را بعنوان جزای اعمال نیک معرفی کرده بود و اما نمونه هایی از آیاتی که جهنم را بعنوان جزای اعمال بد ذکر می کند باین ترتیب است:

۱- «وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمْرَاتِ النَّوْمِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِذْ يَخْرُجُونَ مِنْ الْأَنْبُوتِ لَيَسْخَرُنَّ مِنْهُمْ لَعَنَ اللَّهُ عُصْمَ الَّذِينَ الَّذِينَ أَتَوْا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»^{۱۴}

یعنی: «اگر فضاحت و سختی حال مستکاران را به بینی آنگاه که در سكرات مرگ گرفتار گردند و فرشتگان برای قبض روح آنها دست قهر و قدرت بگشایند و بگویند جان از تن پدر کنیدی امروز به عذاب خورای کبیر داده میشوید چون شما بخدا سخن بناحق

گفتید و در برابر آیات او گردنکشی کردید و استکبار بخرج دادید.»

۲- «إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تَتَخَّرُ يَهُمْ أَثْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلْبِغَ الْخَيْلُ فِي سَمِّ الْجَبَابِطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٌ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ»^{۱۵}

یعنی: کسانی که آیات خدا را تکذیب کردند و در برابر آن از سرنخوت و تکبر سر تسلیم فرود نیاوردند هرگز درهای آسمان به روی آنها باز نمی شود و داخل بهشت نمی گردند تا آنکه شتر در سوراخ سوزن داخل شود و ما گناهکاران را بدینگونه مجازات می کنیم و برای آنها در دوزخ بسترها گسترده و سرپرده ها افراشته شده و این است جزای مستکاران.»

۳- «إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَشْتَأُونَ لِقَاءَ أَعْتَابِهِمْ وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا لَمَنَّا الْغَوَابُ وَظَنَّ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ... إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَا فِي قُلُوبِهِمْ جَهَنَّمَ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ»^{۱۶}

یعنی: «راه عقوبت تنها بسوی کسانی باز است که نیا داشتن تصدق مالی از تو رخصت معاف بودن از «جهاد» می طلبند و خوش دارند که با زنان و کودکان در خانه بنشینند و در صحنه جهاد حضور پیدا نکنند خداوند در برابر این عملی بر دل آنها نقش کفر و ظلمت زده است که حقائق را درک نمی کنند این مسافقان افرادی پلید می باشند و کفر کردار زشت آنها این است که چنین جایگاه آنان خواهد شد.»

بنا توجه بآنچه که ذکر شد این مطلب روشن گردید که مفاد این آیات این است که در قیامت اعمال انسانها با چهره نیک یا بد محسوس خواهد شد و باید دانست از جمله کسانی که پافشاری زیادی باین موضوع دارد عالم بزرگوار شیخ بهائی است وی در این رابطه می گوید:

احادیث بسیاری که از طرق اهل تسنن و شیعہ وارد گردیده است به تجسم اعمال دلالت دارند و اصحاب ما از قیس بن عاصم نقل کرده اند که می گوید «من با گروهی از قبیله بنی تمیم به محضر مبارک پیغمبر اسلام در حالی که مردی بنام صلصال و دارای طبع شعر بود در آن محضر حضور داشت شرفیاب شدیم من گفتم: ای پیغمبر خدا ما را که در بیابانها ساکن هستیم موعظه ای بفرمائید تا از آن بهره مند شویم.»

حضرت پیغمبر(ص) فرمود: «ای قیس عزت های دنیوی باقی نیست و ناپایدار است زندگی دنیا با مرگ و دنیا با آخرت توأم است و پشت سر هر عملی که انسان آنرا انجام می دهد حساب کننده ای هست و هر مدتی از

زندگی پابانی دارد.»

ای قیس هنگامی که ثواب این عالم بعالم دیگر منتقل می شوی ناگزیر یک همراه که آن زنده است همراه تو خواهد بود و او با تو دفن می شود و اگر آن همراه کریم و نیکو باشد موجب عزت و کرامت تو خواهد گشت و چنانچه او پست باشد ترا و او می گذارد و تو را کمک نمی کند و نیز او در روز قیامت محشور نمی شود مگر با تو و تو نیز محشور نمی شوی مگر با او و تو فقط نسبت با او مورد سوال قرار می گیری، بنابراین باید سعی کنی که آن همراه، صالح و شایسته باشد زیرا اگر او صالح باشد با او انس می گیری و چنانچه فاسد باشد جز او چیز دیگری موجب وحشت تو نخواهد بود و آن «عمل تو» است.

قیس عرض کرد: «ای رسول الله دوست دارم که این کلمات در قالب شعر باشد تا موجب افتخار ما باشد و آنرا ذخیره کنیم حضرت پیغمبر(ص) امر فرمودند که «حسان بن ثابت» حاضر شود و این موعظه را در قالب نظم بریزد ولی آن مرد صلصال نام که در آن محضر حضور داشت آنرا به این ترتیب به شعر در آورد:

نَحْنُ جَزَاءُ خَلْبَطٍ مِنْ فِعَالِكَ إِنَّمَا
قَرِينُ الْفَتَىٰ فِي الْقَبْرِ مَا كَانَ يُفَعِّلُ
وَلَا بَدَّ بَعْدَ الْمَوْتِ مِنْ أَنَّ نُعَدُّهُ
لِسُومِ يُنَادَى الْمَرْءُ فِيهِ فَيُقْبَلُ
وَإِنْ كُنْتَ قَسْعُولًا بِنَشِي فَلَا تُكُنْ
بِقَبْرِ الْبَدِيِّ بِرُحَىٰ بِهَ اللَّهُ تَفَعَّلُ
وَلَنْ يَضْحَكَ الْإِنْسَانُ مِنْ قَبْلِ مَوْتِهِ
وَمِنْ بَعْدِهِ إِلَّا الَّذِي كَانَ يُعْمَلُ
إِلَّا إِنَّمَا الْإِنْسَانُ ضَيْفٌ لِأَهْلِهِ
يُقْسِمُ فَلْيَلَا بِئْسَ لَهُمْ ثُمَّ يَزْعَلُ

یعنی: «از اعمال خود برای خود رفیقی انتخاب کن که تنها رفیق هر کسی در خانه قبر اعمال او خواهد بود. و باید چنین رفیقی را برای روزی که انسان فراسوی مرگ خوانده می شود و ناگزیر باید بسوی او بشتابد فراهم نماید.»

مواظب باش که در دنیا بجز آنچه که غشودی خداوند را تأمین می کند مشغول مباش.

و این را بدان که با انسان پیش از مرگ و پس از مرگ چیزی جز عملش همراهی نخواهد کرد.

آنگاه باش که انسان در میان خانواده اش مدت کوتاهی مهمان است و سرانجام باید از این مهمان سرا کوچ کند.»

سپس می گوید: بعضی از صاحبان می گویند: مارها و عقربها بلکه آتشی که در عالم قبر و روز قیامت آشکار می شود عیناً اعمال بد و اخلاق نکوهیده و ناپسند

بقیه در صفحه ۳۹